

Звук [l] в англійсько-американській вимові (як в lifestyle) приводить кінчик язика в позицію піднебіння. Як наслідок, [l] занадто далеко вниз і занадто глибокий в його голосному звучанні. В німецькій мові [l] (як в Lebensstil) поєднує кінчик язика з переднім краєм піднебіння і зубами (там також, вимовляються [d], [t]).

Артикуляційні навички можна формувати виконанням наступних вправ:

1. Тренуйте різницю між англо-американською і німецькою вимовою [l] в парах слів: world – Welt; cold – kalt; pearl – Perle; love – Liebe; I shall – ich soll; shoulder – Schulter.
2. Тренуйте німецький [l] в комбінаціях з [d] і [t], наприклад, Bald bin ich alt, bald bin ich kalt.
3. Тренуйте німецький [l] в безглузких сполученнях слів як blablabla чи balla-balla-balla-balla...

Висновки. Отже, для формування фонетичних навичок при вивченні другої іноземної мови, а саме німецької, на нашу думку, є необхідним поєднувати традиційний та комунікативний метод. Оскільки вимова – це складне явище, яке має акустичну, моторну та комунікативну ціннісну сторони, тому при вивченні німецької мови як другої іноземної викладач повинен враховувати всі аспекти однаковою мірою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн С. И. Вопросы фонетики и обучение произношению / С.И.Берштейн – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975 – С. 5-49.
2. Гутник В.М. Психолінгвістичні особливості формування фонетичної компетенції у майбутніх учителів німецької мови / В.М.Гутник // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – 2009. – В.16. – С. 64-68. – (Серія: Педагогіка та психологія).
3. Миддлмен Д. Слушаем – правильно говорим. Упражнения по немецкому языку. – К.: Методика, 1998. – 112 с.
4. Павлова С.В. Обучение иноязычному произношению на коммуникативной основе / С.В.Павлова // ИЯШ. – 1990. - № 1. – С. 29-32.
5. Скляренко Н.К. Принципы формирования иншомовної комунікативної компетенції / Н.К.Скляренко // Мова, культура й освіта в сучасному світі. – К.: Видавничий центр КНЛУ. – 2008. – В.1. – С. 237-242.
6. Хачатурян Х.В. Обучение иностранным языкам (методические основы обучения двум иностранным языкам одновременно методом сопоставления). / Х.В.Хачатурян. Монография. – К.: МТЛП. 2000. – 514 с.

УДК 373.5:3

Вівсяна І.А.

кандидат історичних наук, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розкривається вітчизняний досвід формування соціально-політичних понять у загальноосвітній школі. Зокрема прослідковується процес формування поняття «держава» на уроках циклу громадянської освіти.

Ключові слова: соціально-політичні поняття, держава, громадянська освіта, методи, терміни

Вівсяна І.А. Формирование социально-политических понятий в общеобразовательной школе.

В статье раскрывается отечественный опыт формирования социально-политических понятий в общеобразовательной школе. В частности прослеживается процесс формирования понятия «государство» на уроках цикла гражданского образования.

Ключевые слова: социально-политические понятия, государство, гражданское образование, методы, термины

The article reveals the national experience of forming social and political concepts in secondary school. The process of forming the concept “state” is studied in the cycle of lessons of civic education.

Key words: social and political concepts, state, civic education, methods, terms.

Зміст загальної середньої освіти охоплює різні види знань, які характерні для фундаментальних наук: основні поняття і терміни, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту, факти повсякденної дійсності й науки, які дають змогу зрозуміти закони фізичного і суспільного розвитку, формувати переконання, доводити і відстоювати свої ідеї, основні закони науки, що розкривають взаємозв'язки різних об'єктів і явищ дійсності; теорії, які містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, зв'язки між законами, прогноз у даній предметній галузі; знання про способи діяльності, методи пізнання й історію отримання знання, історію науки; оцінні знання, знання про норми ставлень до різних явищ життя. Серед великого багажу наукових понять, визначень і термінів особливе значення мають знання про суспільство, в якому живуть сьогодні школярі, а в подальшому повноправні громадяни рідної держави, члени загальнолюдського співтовариства. Таким чином, проблема формування соціально-політичних понять у майбутніх громадян не втрачає актуальності від античного суспільства до наших днів.

Проблема формування понять завжди привертала увагу вчених, педагогів: О. Я Герда, Я. А. Коменського, Й. Г. Песталотці, К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського, К. П. Угодовського. Вона була спеціальним предметом дослідження М. Ф. Бабія, С. В. Васильєва, Г. Є. Ковальової, Л. М. Кудояр, А. В. Усової.

В наукових дослідженнях відображені визначальні фактори формування в учнів понять, а саме: способи поєднання слова вчителя і наочності (Л. В. Занков, Г. С. Костюк); місце аналізу і синтезу в процесі формування понять (Д. М. Боговяленський, Н. О. Менчинська); роль порівняння, абстрагування та узагальнення (С. А. Бондар, П. Я. Гальперін, Д. Б. Ельконін, Т. Г. Кагальняк, В. О. Онищук, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, Т. Ф. Талізін); важливість усвідомлення істотних і неістотних ознак, що варіюють (Є. М. Кабанова-Меллер) тощо.

Проблему ефективного формування соціально-політичних понять вивчають на сьогоднішній день багато педагогів. Проте спостерігається звуження проблематики до окремої групи понять, обмеженої навчальною дисципліною. Так, найближчими до соціально-політичної проблематики є історичні поняття, формуванню яких на різних етапах шкільної освіти присвячені праці С. Терна [15], Н. Венцевої [2]. Ці дослідники також узагальнили досвід роботи вітчизняних вчених над проблемою, виокремивши три основні періоди методичних напрацювань. Загальну методику формування історичних понять подають у своїх підручниках з методики викладання історії О. Пометун [13], К. Баханов [1]. Проблему формування соціально-економічних понять на уроках географії досліджує Т. Назаренко [12], етичних понять – О. Журба [6], правових – С. Кельман [7]. Найближчим до комплексного підходу є праця С. Терна про методику формування громадянсько-називних понять [16]. Таким чином, бачимо, що на сьогоднішній день немає узагальнюючої праці, яка б подавала універсальну методику формування соціально-політичних понять.

Соціально-політичні поняття охоплюють значне коло термінів, що визначають різноманітні об'єкти та суб'єкти, явища суспільного життя, у тому числі й ті, які у сучасному світі не зустрічаються, а були притаманними окремому історичному періодові. У понятті відбивається сутність явищ та процесів у їхніх найістотніших зв'язках і відношеннях. Кожне поняття має свій зміст і об'єм.

Зміст поняття становлять ознаки, які відтворюють якість предмета і відрізняють його від інших схожих предметів. Так, зміст поняття «угода» є сукупність таких ознак: дія, спрямована на установа, зміну або припинення громадянських правовідносин. З'ясування змісту понять має важливе значення для пізнання й практики. Доти, доки ми не установа зміст поняття, яке нас цікавить, його ознаки, нам не зрозуміти властивості предмета, що виражається цим поняттям, ми не зможемо точно і чітко відмежувати цей предмет від суміжних із ним, допускати плутанину в мисленні.

Об'єм поняття становить коло предметів, на котрі поширюється дане поняття. Наприклад, обсяг поняття «дерево» становить усі предмети, до яких належить це поняття, тобто усі дерева; обсяг поняття «держава» – усі держави, що мають ознаки цього утворення. Сукупність предметів, що складають обсяг поняття, називається логічним класом.

Класифікація соціально-політичних понять визначається змістом освіти, яку називають громадянською. Зміст громадянської освіти (у якій би формі вона не здійснювалась) охоплює: «культурологічні знання, ядром яких в системі освіти для демократії є культура міжлюдських відносин...; філософські та аксеологічні знання про громадянські, демократичні, загальнолюдські, національні цінності; політичні знання щодо демократичних принципів функціонування політичної системи і влади та їх особливості в Україні...; правові знання щодо права та його ролі в суспільстві...; економічні знання щодо сутності ринкових відносин як елемента демократії; основних економічних принципів; фінансової системи, системи соціального забезпечення та соціального захисту; соціально-економічних аспектів екологічної проблеми, проблеми розвитку та екологічної безпеки; соціально-психологічні знання щодо психологічної природи та сутності владно-підвладних відносин; мотивації соціальної поведінки особистості; психологічних особливостей інформаційного впливу на свідомість виборців; способів розв'язання конфліктних ситуацій; щодо ефективності форм комунікативної взаємодії. Усі поняття, включені до змісту громадянської освіти, розглядаються як робочі, необхідні для оволодіння конкретними діями. Одним із основних завдань, яке має бути розв'язане системою громадянської освіти, є забезпечення мінімальної функціональної громадянської освіченості особи. Тому зміст освіти має бути спрямовано на здобуття учнями досвіду громадянських вчинків і переживань, основних громадянських умінь» [8].

Поняття виникають внаслідок узагальнення, що являє собою з'єднання подібних предметів за випадковими, загальними для них ознаками (генералізація). Внаслідок такого узагальнення виникають житейські або емпіричні поняття; на найвищому рівні знаходиться узагальнення, при якому людина поєднує предмети, що справді мають багато подібних ознак як основних суттєвих, так і випадкових. Результатом такого узагальнення є виникнення наукових теоретичних понять. Учень за період навчання повторює досвід людства, у тому числі в плані теоретичного узагальнення окремих явищ. Тому важливо дотримуватися послідовності та наступності в оволодінні різними знаннями про окремий об'єкт вивчення.

Сучасна методична наука пропонує два основні шляхи формування понять: 1. Індуктивний (О. Вагін) – створення цілісної картини явища; визначення його суттєвих ознак; визначення поняття; вправи щодо його застосування; вироблення вміння застосовувати поняття для аналізу матеріалу; 2. Дедуктивний (Л. Боголюбов, Н. Дайрі, І. Лернер) – визначення поняття, виділення суттєвих ознак явища, створення цілісної картини явища, вправи щодо застосування поняття, вироблення вміння застосовувати поняття [1]. Методи або механізми, які використовуються для формування понять:

1. Подання нового терміну і визначення, яке узагальнює дане поняття.
2. Наступне використання нового поняття на даному і на наступних уроках.

3. Методи засвоєння понять: порівняння – короткий опис, виокремлення суттєвих ознак, рис явища, усвідомлення відмінностей від інших; наочність — практичне використання поняття.

При формуванні понять потрібно спиратися на особистий досвід учня. Психологи вважають, що формування понять сягає своїм корінням у глибинні структури індивідуального досвіду, пов'язані, зокрема, з основними формами уявлення реальності у людській свідомості – через дію, почуттєве враження, знаковий символ.

Розглянемо для прикладу етапи та специфіку формування в загальноосвітній школі одного з найважливіших соціально-політичних понять – «держава».

Вперше учень зустрічає поняття «держава» в 1 класі. При вивченні предмету «Я і Україна» першокласник дізнається, що його держава називається Україною, вона має значні природні багатства. Проте у методичних розробках немає жодного визначення поняття «держава», воно сприймається лише синонімом слова «країна» без роз'яснення різниці. Вчителям рекомендовано використовувати на цьому уроці вірші, ілюстрації про Україну, Дніпро, Київ тощо. Лише деякі вчителі, розуміючи важливість першого знайомства з поняттям «держава», використовують такі його ознаки, як державні символи, мова, кордони тощо. Показовим є досвід Кітраль О.А., вчительки початкових класів з Білої Церкви [17].

У 2 класі на тему «Твоя країна – Україна» виділяється 4 години (у 1 класі – лише одна), з яких одна присвячена темі «Україна – незалежна держава. Символи держави: Герб, Прапор, Гімн. Їх значення». Цікаво і доступно пояснює поняття «держава» вчитель-методист Скандинавської гімназії м. Києва Біляченко О. В. [18]. Вона підводить учнів до розуміння, що держава є унормованим суспільством, в якому діють правила для всіх – Конституція.

У підручнику цього ж курсу для 3 класу в темі «Великий дім – держава, лад у ньому – закон» проводиться алегорія «Держава – це дім для народу», згадується поняття «диктаторська держава», проте немає його доцільного протиставлення із поняттям «демократія», відсутнє пояснення даних явищ. Це може створити у дітей враження того, що всі існуючі країни мають лише один політичний режим – диктаторський. Державознавчі знання у 4 класі мають формуватись під час вивчення тем «Державні символи», «Права й обов'язки громадянина», «Державні, релігійні та народні свята», проте й на цьому етапі поняття держави є так само розмитим та невизначеним.

Суспільствознавчу галузь на рівні основної базової середньої освіти з 5 класу представляють курси історії та етики. У даному аналізі програм на предмет вивчення поняття «держава» ми не будемо розглядати курс історії. Зрозуміло, що при вивченні історії неможливо оминати поняття держави та її різноманітних типів. А ось курс «Етика» (5 – 6 клас) продовжує тенденції пропедевтичного курсу «Я і Україна». У 5 класі при вивченні теми «Що означає бути громадянином своєї держави» повторюється матеріал про державні символи та подано визначення: «Громадянин – 1) особа, що належить до постійного населення якоїсь держави, користується її правами та виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави; 2) той, хто підпорядковує свої інтереси громадським, служить Батьківщині». Доречно тут було б розширити ознаки держави, пов'язані з громадянським статусом особи. У 6 класі вивчається розділ «Цінності демократичного громадянського суспільства», де проводяться історичні паралелі з античним та нинішнім суспільством. Доцільним було б будувати уявлення про демократію на протиставленні з тоталітарними режимами.

У 7 та 8 класах немає обов'язкового навчального курсу громадянської освіти. Безперервність формування суспільствознавчих знань, зокрема і поняття «держава», забезпечують курси всесвітньої історії та історії України, а також факультативні заняття. Найбільш відповідає пізнавальним потребам підлітка цього віку варіативний курс «Живи за правилами» (автор програми Т. Ремех). Він виступає складовою системи шкільної правової освіти та слугує розумінню учнями основ юридичної науки. Щоправда, інформація про державу звучить лише в розділі «Влада і закон» (2 години).

Курс громадянської освіти (за вибором) „Вчимося бути громадянами” (автори: Вербицька П., Войтенко О., Мисан В.) передбачає «виховання суспільноактивних громадян для підтримки та зміцнення самоврядування як основи участі у справах конкретної спільноти, громади, спрямований на набуття навиків громадського самоуправління» [3].

Навчальна програма з основ правознавства для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів, підготована колективом авторів на чолі з Т. Ремех у 2012 році, передбачає вивчення розділу 1 «Вступ до теорії держави і права», у результаті чого учень має називати ознаки державної влади, соціальних норм, права; пояснювати та застосовувати поняття: «держава», «форма держави», «право», «джерела права», «галузь права», «законодавство» [11]. Значну допомогу для формування уявлень про державу і право надасть учням посібник С. Ратушняка [14].

За визначенням В. Маньгори, знання про державу, що формуються в учнів основної школи на уроках історії і правознавства – це результат пізнання учнем основних ознак, функцій, форм, типів держави, що склалися в різні історичні епохи, основних етапів розвитку української державності, устрою і діяльності сучасних органів державної влади й місцевого самоврядування, які засвоюються ним на емпіричному і теоретичному рівнях у вигляді уявлень, понять, суджень і способів їх застосування [10, с.66].

Найбільш ефективними є шляхи, що сприяють формуванню знань про державу в учнів основної школи, засвоєння знань про державу на емпіричному та теоретичному рівні; використання індуктивного та дедуктивного способів побудови змісту навчання; запровадження у навчальні системи пізнавальних завдань, що забезпечують засвоєння учнями знань про державу в усій повноті і складності процесів суспільного життя. Перший шлях передбачає, що знання про державу засвоюються учнями спочатку у вигляді уявлень і понять. Другий шлях полягає у застосуванні як індуктивного, так і дедуктивного способу засвоєння учнями знань. При цьому фактологічний матеріал про державу на уроках вчитель має комбінувати з теорією, враховуючи рівень розвитку учнів, особливості матеріалу, що вивчається. Якщо теорія засвоюється індуктивно, то вчитель на початковому етапі забезпечує умови для визначення учнями його ознак і сутності на основі аналізу певної кількості відповідних фактів. При виборі дедукції вчитель пропонує учням узагальнену характеристику сутності процесу чи явища і поступово конкретизує її. Третій шлях формує знання про способи навчальної діяльності на рівні їх застосування через постановку перед учнями системи відповідних завдань. Спеціальним видом завдань, який сприяє формуванню знань про державу, є ведення словника історичних і правових понять і термінів.

Кращому засвоєнню знань про державу має сприяти проблемно-розвиваюче навчання, яке поєднує різноманітні шляхи формування уявлень, понять та відповідних способів їх застосування. Значна роль тут належить методам наочності, що особливо актуально для уявлень про абстрактні поняття.

«Правознавство» як навчальний предмет у старшій школі має на меті формування системного уявлення в учнів про державу та право як основні засоби впорядкування суспільних відносин, вміння використовувати їх у практичному житті. Програма рівня стандарту передбачає вивчення розділу «Основи теорії держави» (8 год.), де відбувається узагальнення усіх відомостей про державу, які учень отримав в основній школі та перехід до теоретичного рівня сприйняття цього поняття. Учні знайомляться з різними теоріями походження держави та підходами до визначення поняття. Вони називають її основні функції та ознаки, визначають види державних органів влади, типи державного ладу тощо. В 11 класі знання про державу поповнюються та поглиблюються під час вивчення курсів громадянської освіти «Людина і світ» та «Економіка».

Таким чином, аналіз формування поняття «держави» в учня загальноосвітньої школи дає підстави стверджувати, що уявлення про цей суспільний інститут постає із розрізнених ознак. На кожному етапі розвитку абстрактно-логічного мислення учень отримує певну порцію знань про державний лад, його функції. На жаль, спостерігаємо відсутність чіткої системи та послідовності у формуванні державознавчих понять. Впевненість, що учні вже знають і розуміють ці поняття, тому що у попередні роки чи на інших уроках про це говорилося, призводить учителів до порушення логічних схем викладу теоретичного матеріалу, фрагментарності знань учнів.

Формування соціально-політичних понять є важливим компонентом становлення логічної компетентності особи. Учителі зі значним досвідом роботи пропонують найбільш дієві засоби для реалізації цієї проблеми. Найпростішим із них є детальне пояснення поняття під час вивчення нового матеріалу з обов'язковим записом його у зошит. Популярним стало випереджальне домашнє завдання: учневі пропонується самостійно відшукати визначення необхідних понять у словниках, енциклопедіях, Інтернеті, порівняти їх за змістом і разом з учителем обрати одне з них, яке відповідає всім критеріям. Для перевірки засвоєння нових понять перевага віддається формам усного відтворення: експрес-опитування, добір поняття до наведеного визначення, груповий метод «Естафета», термінологічний бліц. Письмові термінологічні диктанти і тестування застосовуються на уроках тематичного оцінювання. Інколи вчителі виставляють окрему оцінку в темі за знання понять, відбираючи для цього 12 термінів [9, с.107].

Активізує пізнавальну діяльність учнів метод «Низка слів наперед». Учні називаються вирази або короткий перелік слів із наукового тексту. Діти висловлюють припущення, де і яким чином ці слова можуть бути використані у змісті навчального матеріалу [4, с.181]. Для зацікавлення учнів у вивченні понять застосовується прийом «шифрувальник». На уроці учень або ж група учнів отримує зашифроване поняття, яке потрібно розшифрувати і пояснити [5, с.114]. З цією ж метою використовуються ребуси, кросворди, криптограми, піктограми та інші засоби.

Підвищення ефективності процесу формування соціально-політичних понять може відбуватися внаслідок уведення у зміст громадянської освіти проблемної інформації (суспільні явища та процеси мають подаватися в системі взаємозв'язків та суперечностей); планування у навчальному процесі діяльності, яка передбачає засвоєння наукових теоретичних понять (аналіз, синтез, узагальнення), конкретно ця діяльність має здійснюватись під час виконання творчих завдань і вправ на засвоєння та застосування понять.

Таким чином, частково проаналізований досвід вітчизняних педагогів по формуванню базових соціально-політичних понять свідчить про значні позитивні напрацювання, проте залишається також багато проблем. Чим більшим та різноманітнішим є апарат понять учнів, тим більше можливостей вони отримують для пізнання світу, формування власної точки зору та її аргументації. Досвід переконує, що знання учнів значно кращі, якщо під час класно-урочної системи навчання організовується різноманітна творча діяльність, реалізуються міжпредметні зв'язки, що забезпечують наступність, послідовність, цілісність у формуванні соціально-політичних понять; в практику навчання впроваджуються нестандартні форми та методи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Професійний довідник учителя історії. – Харків: вид. група «Основа», 2011. – 239 с.
2. Венцева Н. О. Особливості засвоєння історичних понять учнями 7-х класів // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. (Педагогічні науки) – Вип. 2. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – № 2. – С. 42 – 46.
3. Вчимося бути громадянами. Програма курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1151063276>.
4. Димешко Н.С. Впровадження елементів інноваційних технологій на уроках історії як засіб формування соціальних компетентностей учнів // Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи. Мат-ли Всеукр. Науково-методичної конференції 21 – 22 жовтня 2010 року. – Кіровоград, 2012. – С. 178 – 184.
5. Долібська І.В. Активізація пізнавальної діяльності учнів у допрофільних класах // Методологічні засади історичної... С. 112 – 115.
6. Журба О. Формування в учнів моральних цінностей та орієнтирів особистості / О.В. Журба // Наукові і освітянські методології та практики. – Київ. – 2007. – Випуск 3. – С. 531–535.
7. Кельман С. Методологія формування юридичних понять і предмета правознавства// Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 3 – 12.
8. Концепція громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=976003974>
9. Мамалига Н.Г. Особливості формування історичних компетентностей у профільному класі суспільно-гуманітарного напрямку (з досвіду роботи)// Методологічні засади історичної... – С. 104 – 108.
10. Маньгора В.В. Методика формування поняття «держава» в учнів основної школи в курсах історії і права / В.В. Маньгора //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. пр. – Випуск 24 / Редкол.: М.І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2008. – С. 65 – 71.
11. Навчальна програма з основ правознавства для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/gromad_obg/2012/book/pravo.doc
12. Назаренко Т.Г. Формування у школярів соціально-економічних понять в процесі вивчення географії // Наукові праці П'яти Костюківські читання. Психологія на перетині тисячоліть. Т.ІІ. – К., 1998. – С. 523 – 528.
13. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2009. – 328 с.
14. Ратушняк С.П. Правознавство: Збірник задач. 9 – 11 класи. – Тернопіль, 2012.
15. Терно С.О. Проблема формування історичних понять в учнів загальноосвітньої школи в методичній літературі 30-60-х рр. ХХ ст. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 7. – Бердянськ: БДПУ, 2002. – С. 138 – 147; Умови формування наукових понять у учнів на уроках історії // Історія в школі. – 2000. – № 1. – С. 9-12; Технологія формування наукових понять в учнів 9-х класів на уроках історії // Історія в школі. – 2001. – № 1. – С. 13 – 20; № 2. – С. 24 – 27; Сучасні проблеми історичної освіти: формування наукових понять в учнів загальноосвітньої школи // Східна Україна: характерні тенденції та особливості розвитку в ХХ столітті: Доповіді та повідомлення II регіональної наукової конференції. – Донецьк, 2001. – С. 92 – 95.
16. Терно С. Методика формування громадянознавчих понять // Громадянська освіта: Теорія і методика навчання. – Київ: ЕТНА-1, 2008. – С. 118 – 125.
17. Я і Україна. 1 клас. Державні символи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideboom.com/presentations/164628/Я-і-Україна-1-клас-Державні-символи-України>
18. Я і Україна. 2 клас. Твоя країна — Україна. Символи держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://educat.at.ua/load/ja_i_ukrajina_2_klas_tvoja_krajina_ukrajina_simvoli_derzhavi/45-1-0-911

УДК 930.2:551.4.012

Телешева О.Л.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ І ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ У ВНЗ

У статті аналізуються основні підходи досліджень історичних процесів: формаційний, цивілізаційний, синергетичний та інші, доводиться необхідність розробки композиційного методологічного підходу на міждисциплінарній основі. Виявляються основні тенденції і проблеми викладання історії стародавнього світу у школі і ВНЗ.

Ключові слова: методологічні проблеми, історична наука, методологічні концепції.

Телешева Е.Л. *Методологические проблемы современной исторической науки и преподавания истории древнего мира в вузах.*

В статье анализируются основные подходы исследований исторических процессов: формационный, цивилизационный, синергетический и другие, доказывається необходимость разработки композиционного методологического подхода на междисциплинарной основе. Определяются основные тенденции и проблемы преподавания истории древнего мира в школе и вузе.

Ключевые слова: *методологические проблемы, историческая наука, методологические концепции.*